

חיבטים לשוניים בפרשת נח פג

דקדוקי קריאה והדרכה לקורא בפרשת נח ובהפטרה ובראשון של לך-לך

ו ט הַתְּהִלָּה-נָח: געיה בה"א הראשונה	
ו יג וְהִנֵּנִי: נ"ן ראשונה בשווא נח על אף הקושי, כן הדבר גם בפס' יז	
ו טז אָמַל: האל"ף בפתח והמ"ם אחריה בדגש חזק ¹ . מְלַמֵּעֵלָה: למ"ד ראשונה אינה דגושה והיא בשוא נח, וכן בכל המקרא. תַּחֲתָיִם: הת"ו השנייה בחירק חסר ואחריה יו"ד, מנוקדת אף היא בחירק ² ובדגש חזק. דומה הדבר בתיבה הבאה שְׁנַיִם	
ו יז רוּחַ חַיִּים: יש להקפיד על הפרדת התיבות, כן הדבר גם בהמשך	
ו כ שְׁנַיִם מִכָּל יְבָאוּ אֵלָיְךָ לְהַחְיוֹת: ישנם קוראים המבלבלים מקרא זה לבין קודמו שְׁנַיִם מִכָּל תָּבִיא אֶל-הַתֵּבָה לְהַחְיֹת אֹתָךְ ומוסיפים אחריו את התיבה 'איתך' הבאה בקטע הראשון בלבד	
ו כא לֹאכְלָה: האל"ף בקמץ קטן	
ז א עליית שני	
ז ב תִּקַּח-לֶךְ: געיה בת"ו	
ז ד אֶת-כָּל-הַיְּקוּם: היר"ד בשווא נח	
ז ז וַיָּבֹא נָח: טעם נסוג אחור ליו"ד, אין להשגיח בספרים (קורן ביניהם) המטעימים מלרע	
ז יא כָּל-מַעֲיָנָת: שני שוואים רצופים, העי"ן בשווא נח והיו"ד אחריה בשווא נע, כן הדבר גם בהמשך ח ב	
ז יד כָּל צִפּוֹר כָּל-כָּנָף: טעם טפחא בתיבת כָּל	
ז יז עליית שלישי	
ז יח וַתֵּרָם: הר"ש בקמץ קטן	
ז יט גִּבְרֹו: הטעמה משנית של מרכא בגימ"ל	
ז כב בְּחִרְבָּה: העמדה קלה בב"ת להדגשת הסגול המורה על מיועד	
ז כג וַיָּמָח: הטעם ביו"ד והמ"ם אינה דגושה ³ . אֶת-כָּל-הַיְּקוּם אֲשֶׁר שני לגרמיה מתרדפים (רצופים); וַיָּמָחוּ: במלרע והמ"ם דגושה. וַיִּשְׁאַר: במלעיל	
ח א וַיִּשְׁכְּבוּ: שי"ן ימנית בחולם והכ"ף אחריה דגושה	
ח ד וַתֵּנַח: הטעם בת"ו	
ח ז וַיִּשְׁלַח אֶת-הָעֶרֶב: מלשון 'לשלח' וכן ח וַיִּשְׁלַח אֶת-הַיּוֹנָה כן גם בפסוק יב וַיִּשְׁלַח אֶת-הַיּוֹנָה ובדומה בפסוק י וַיִּסֹּף שֶׁלַח אֶת-הַיּוֹנָה אך בהמשך ט וַיִּשְׁלַח יָדוֹ, מלשון 'לשלוח'	
ח י שֶׁלַח: השי"ן בפתח והלמ"ד דגושה, אין כאן לשון עבר	

¹ כן הדבר בכל המקרא, בשונה מאָמַל במשמעות של שפחה עיין רש"י שמות ב ה.

² החירק ביו"ד הוא חירק מלא תנועה גדולה. כתיב מלא וחסר מקראי אינו קובע את המבנה הדקדוקי

³ הקורא מלרע ומ"ם דגושה – עובר לבנין נפעל

ח	יב וַיִּיחַל: יו"ד ראשונה דגושה בחירק חסר, יו"ד שנייה דגושה אף היא ובקמץ
ח	יג חֲרָבוֹ: הח"ת בקמץ רחב והר"ש אחריה בשווא נע, כן הדבר גם בהמשך הפסוק
ח	טו עליית רביעי
ח	יז בַּעֲזוֹף וּבִבְהֶמָה וּבְכָל-הָרֶמֶשׂ: שני תביר רצופים
ח	יח וַיֵּצֵא-נָח: תיבה אחת, ביו"ד מאיילא ⁴ כטעם משנה
ח	יט כָּל רוֹמֵשׁ עַל-הָאָרֶץ: טעם טפחא בתיבת כָּל
ח	כא לֹא-אָסַף: מילים מוקפות, הלמ"ד בגעיא לא בטעם מונח
ט	ח עליית חמישי
ט	ט הַנָּגִי: נו"ן ראשונה, על אף הקושי, בשווא נח
ט	יג בַּעֲנָן: העמדה קלה בב"ת להדגשת הסגול המורה על מיודע וכן הדבר גם בהמשך הפרק
ט	יד בַּעֲנָנִי: נו"ן ראשונה בשווא נע
ט	יח עליית ששי
ט	כד וַיִּקַּץ: במלעיל. אֲשֶׁר-עָשָׂה לוֹ: טעם נסוג אחור לעי"ן
ט	כו אֱלֹהֵי שָׁם: טעם נסוג אחור ללמ"ד
ט	כז וַיֵּהִי: כך הוא הנוסח בכל ספרי תימן, בספרים האשכנזים והספרדים וַיֵּהִי. נראה כי נוסח תימן הוא הנכון אך יש לקרוא לפי מה שכתוב בספר התורה ממנו קוראים ⁵
י	ג וַתִּגְרַמָּה: במלרע
י	ז כֹּשֶׁ: בזקף לא ברביעי. וַדָּן: על אף הקושי, הדל"ת הראשונה בשווא נח
י	י וּכְלָנָה: נו"ן בצירי
י	יא נִינְוָה: הנו"ן השניה בשוא נע וכן הדבר בהמשך
י	יב וְאֶת-רֹסֶן: זקף קטן, כך היא ההטעמה לפי ברויאר ותוכנת הכתר וכן צריכים לקרוא
י	יז הָעֵרֶקִי: ה"א בפתח, לא בקמץ
י	יט וַצִּבִּים: יש לקרוא את היו"ד בחירק: ..ים ולא ...אים
י	כא אֲחִי יִפֶּת הַגָּדוֹל: הטפחא (טרחא) במילה אֲחִי
י	כה יִקְטָן: היו"ד בקמץ קטן
י	לב וּמֵאֵלָה: בגרש, כן הדבר לפי ברויאר, תורה קדומה ואחרים וזהו הנוסח הנכון
יא	א עליית שביעי
יא	ב וַיְהִי בַּנִּסְעָם מִקֵּדֶם: טעם טפחא בתיבת וַיְהִי. וַיֵּשְׁבוּ שָׁם: טעם נסוג אחור ליו"ד וכן בפסוק לא
יא	ג לֹאֲבָן: האל"ף בקמץ

⁴ וַיֵּצֵא-נָח הטעם במילה וַיֵּצֵא אינו טפחא (טרחא) אלא מאיילא והוא טעם מחבר בניגוד לטפחא
⁵ יש לדון אם הקורא קרא וַיְהִי בספר תורה אשכנזי. לדעת קסת הסופר מחזירים אותו, אבל נראה שלא היה פוסק כך
לוי ידע שכן הוא בכתר ארם צובה, ושיש עדות בישראל נוהגות כן לכתוב וַיְהִי.

יא ד וְנִעְשָׂה-לָנוּ: העמדה קלה בנר"ן בגלל הגעיה שם

יא ז וְנִבְלָה: הנר"ן איננה בקמץ חטוף (הנקרא כחולם) אלא בקמץ רחב רגיל והבי"ת בשוא נע

הערה: יש לשים לב להבדלי ההטעמה בפסוקים הבאים. הראשון ברשימה וְאֶרְפָּכֶשֶׁד חִי מוֹטַעַם בִּזְקָף וַיְחִי אֶרְפָּכֶשֶׁד בְּרִבְעִי; וְשָׁלַח חִי בְטִיפְחָא וַיְחִי-שָׁלַח בְּרִבְעִי; וַיְחִי-עֶבֶר בִּזְקָף וַיְחִי-עֶבֶר בְּרִבְעִי; וַיְחִי-פֶלֶג בְּטִיפְחָא וַיְחִי-פֶלֶג בְּרִבְעִי; וַיְחִי רָעוּ בִּזְקָף וַיְחִי רָעוּ בְּרִבְעִי; וַיְחִי שָׂרוּג בְּטִיפְחָא וַיְחִי שָׂרוּג בְּרִבְעִי; וַיְחִי נַחֲזֹר זָקָף וַיְחִי נַחֲזֹר רִבְעִי. ככלל **השני** בְּרִבְעִי.

יא ח מוֹלְדָתוֹ: הדלי"ת בשוא נח, אין לקוראה בסגול

יא כט מפטיר

הפטרת נח ישעיהו נד א-י האשכנזים ממשיכים נח א-ה:

א רָנִי: הרי"ש בקמץ קטן ובמלרע. **לא-חֲלָה:** הטעם בחי"ת

ב אֶל-תַּחֲשֹׁכִי: שי"ן שמאלית

ג נִשְׁמֹת: דגש חזק במ"ם, שוממות, לשון שממה ולא רבים של 'נִשְׁמָה'

ד אֶל-תִּירְאִי: געיה בתי"ו ושווא נע ברי"ש

ו וַעֲצוּבַת רוּחַ: טעם נסוג אחור לצד"י

ט וּמִגְעָר-בֶּדֶךְ: העי"ן בקמץ קטן

הספרדים ואשכנז מערב מסיימים כאן. האשכנזים ממשיכים

נד יא עֲנִיָּה: הנר"ן בחירק חסר והי"ד אחריה בדגש חזק

נד יב וְשִׁמְתִי כְדָכָד: כ"ף ראשונה בדגש קל על אף שהתיבה הקודמת מוטעמת בטעם משרת ומסתיימת בהברה פתוחה⁶. הדלי"ת בשווא נח (אע"פ שהכ"ף אחריה רפויה)

נה ב לְשִׁבְעָה: השי"ן בקמץ קטן

ראשון של לך לך:

יב א וּמִמּוֹלְדָתָךְ: הדלי"ת בשוא נח והתי"ו בשוא נע⁷. **אַרְאָךְ:** כ"ף סופית דגושה

יב ב וַאֲעֹשֶׂךָ: העמדה קלה באל"ף למנוע הבלעת העי"ן. **וְאַבְרָכָךְ:** כ"ף ראשונה בשווא נח למרות הקושי. וְהִיָּה: הה"א השואית נקראת בשוא נח כמו מפיק ה"א.

יב ג וַאֲבָרְכָה מִבְּרָכֶיךָ: בשתי התיבות הרי"ש בשווא נע ולא בחטף כפי שמופיע בחלק מהדפוסים. **כָּל מִשְׁפַּחַת הָאָדָמָה:** טעם טפחא בתיבת **כָּל**

יב ד שני במנחת שבת

יב ה אֲשֶׁר רָכָשׁוּ: להיזהר מהבלעת אות.

⁶ במחברת התיגאן של יהדות תימן היא נכללת ברשימת מילים בשם 'אוגירה' הכוללת מקרים דומים במקרא.
⁷ יש קוראים שמתקשים לקרוא דלי"ת בשוא נח לפני תי"ו ולכן הדלי"ת נשמעת אצלם כמו בסגול; ולעומת זאת קוראים את התי"ו בשוא נח...

יב ח וַיִּעֲתָק העי"ן בשוא נח והתי"ו בדגש. וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה': טעם טפחא בתיבת וַיִּקְרָא בניגוד למקרא הדומה בפרשת כי-תישא (שמות לד ה)

יב י שלישי במנחת שבת

יב יב ית"י: במלרע

יב יג אַחֲתִי אָתָּה: טעם נסוג אחור לחי"ת. יֵיטֵב-לִי: געיה ביו"ד הראשונה

לפני שאר הדיונים נפנה להערות בצלאל אריאל נר"ו על החלוקה לסדרים

מפתח סדרי התנ"ך

הפסרת סדר ה' פותחת בנחמת עם ישראל וירושלים תוך השוואת שבועת ה' לנח, לשבועת ה' לישראל וארצו. כי-מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מִי־נח עוד על־הארץ כן נשבעתי מקצף עליך ומגער-בך: כי תהרים ימוש והגבעות תמוטטנה וחסדי מאתך לא־ימוש וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמך ה': (ישעיה כב:ל). רוב ההפטרות הארץ ישראליות שונות מההפטרות הבבליות, הנהוגות היום. זו אחת ההפטרות היחידות מבין הזהות בשני המנהגים. מפתח סדרי התנ"ך ערכים בראשי הסדרים. רשי בחומש במדבר (יא:ח): וַיִּקְרָא אֲהֲרֹן וּמִרְיָם וַיֵּצְאוּ שְׂנֵיהֶם. ומפני מה משכן והפרידן ממשה? לפי שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכלו שלא בפניו. וכן מצנינו בנח: שלא בפניו נאמר 'איש צדיק תמים היה וגו' (ראש הסדר כאן) ובפניו נאמר 'כי־אתך ראיתי צדיק לפני' (כאן ה:טו). מידה כנגד מידה: כשהאדם החומל זקוק לחמלת ה':

סדר ו' כאן פותח בזכירת ה' את נח בזמן המבול: וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֶת־כָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתִּיבָה. ערך זה מודגש גם בראש סדר כח הפותח בזכירת רחל: וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־רַחֵל וַיִּשְׁמַע אֲלֶיהָ אֱלֹהִים.

וגם על לוס שכתוב בו: וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אֲבֹרָהּ וַיִּשְׁלַח אֶת לוֹט מִתּוֹךְ הַהִפְכָּה וגו' (לקמן טו:כט)

אומר רש"י: מהי זכירתו של אברהם? על לוט נזכר. שהיה לוט יודע ששורה אשתו של אברהם, ושמע שאמר אברהם במצרים על שורה 'אחתי הוא' (לעיל יט) ולא גלה הדבר, שהיה חס עליו, לפיכך חס הקדוש ברוך הוא עליו: א"ה. מתקשר למדה כנגד מדה, אבל לא לעניין הסדרים.

מפתח גשמים ביד ה'. כאן בפסוק ח' ובירמיה ראש סדר ח' ה'ש בהבלי הגוים מגשמים ואם־השמים יתנו רבבים הלא אתה־הוא ה' אלהינו ונקודה־לך כי־אתה עשית את־כל־אלה. וביחזקאל (כא:א) ונתתי אותם וסביבות גבעתי ברכה ויורדתי השם בעתו גשמי ברכה יהיו: ובאיוב (ה:א) התשלח ברכים וילכו ויאמרו לך הננו: וכן בראש סדר טז במלכים. ארבעה ראשי סדרים עוסקים בעמים כנען, מצרים ואשור. שניים עוסקים באיסור ההליכה בדרום: וידבר ה'... כמעשה ארץ־מצרים... לא תעשו וכמעשה ארץ־כנען... לא תעשו ובחזקתיהם לא תלכו (ויקרא יד:א), וגם והשפתי זמתך ממך ואת־ונותך מארץ מצרים ולא־תשאי עיניך אליהם ומצרים לא תזכיר עוד (יחזקאל יד:א). ראש סדר אחד עוסק בגאולה מהגלות בתוכם: והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ויבאו האבדים בארץ אשור והגדחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בחר הקדוש בירושלם (ישעיה יא:א).

ומעשה ידי אשור ונחלתי ישראל. רש"י פירש את כל הפסוק על עם ישראל. המלכים פירש ששלושת העמים יכירו את מעלת עם ישראל. ומצדוד דוד פירש שמצרים יבורכו על קבלתם את עול מלכות ה', אשור יבורכו כשיכירו את מעשי ה' בעולם וישראל יבורכו על היותם נחלת ה' מעולם ואמונתם בו. ברש"י (על פסוקים כז-כח) כאן מבואר, שאשור היה ירא שמים, שסירב למרוד בה', ולכן עזב את ארצו ובניו, ואולי זו סיבת הצלת נינוה בימי יונה הנביא.

רש"י בפס' ט' מוכיח מראש הסדר, שהשלוש גדול עד שמציל חוטאים גדולים, אפילו אלו שאין להם חלק לעולם הבא המסר החינוכי של מרחב סדר ט – ארץ אפיים לרשעים, ומתן שכר אותם הרשעים הצפון לצדיקים המצפים לישועתו, מתומצת במשנה במסכת אבות: עשורה דורות מנח ועד אברהם, לחודיע פמה ארץ אפיים לפניו, שכל הדורות היו מקעיסין ובאין, עד שבא אברהם וקבל עליו שכר כלם (פרק ה' משנה ב). וכן פירש רבינו עובדיה מברטנורא: וכמו שנטל עליו על מצות בעולם הזה כנגד כלם כך קבל בעולם הבא שכר כנגד כלם, שכל אדם יש לו שני חלקים, אחד בגן עדן ואחד בגיהנם, וזה נוטל חלקו וחלק חברו בגן עדן. וכן כתב רבינו יונה: אבל מאחר שכלם נצטוו לעשות טובה וזה אינו עושה וחבירו מקיים מצוה וצווי עצמו מדת הדין נותנת שיטול חלקו וחלק חברו בגן עדן ועל זה נטל אברהם אבינו שכר כלם. והשפת אמת (בראשית, לך לך) כתב: כי הנה בדור הפלגה היו שפה אחת כו' ולאשר לא היתה כוונתם לשמים נטל מהם כל האחדות. ואחד היה אברהם והיה גולה ממקום למקום וזכה להאחדות וזה רמז שנטל שכר כולן היינו האחדות שניטל מבני העיר והמגדל וניתן לאברהם אבינו:

זרע שמשון. נח איש צדיק תמים היה בדרתיו. במדרש (ב"ר ל:ז) כל ק"כ שנה היה נח נוטע ארזים ומקצצן, ואמרין ליה למה כדן, אמר להון כך אמר מרי דעלמא דהוא מייתי מבולא על עלמא, אמרו, אי אתי מבולא, לא אתי אלא על ביתא דהאי גברא. וקשה, דאיך אמרו לנח דברים כאלו בו בזמן שהם יודעים בעצמם שחוטאים בנפשותם, ואילו נח איש צדיק היה, וא"כ האידך יעלה על דעתם לומר שיבוא מבול על נח. וי"ל עפ"י מה דאיתא בזוה"ק (סו:ו) שנח חטא בכך

שלא התפלל על בני דורו לבטל הגזירה, ולכך נענש שנקרא המבול על שמו, וכמו שמצינו דכתיב "כִּי מִי נָח זֶאת לִי" (ישעיהו נד, ט). והנה בני דורו של נח היו סבורים שנח היה צריך להתפלל עבורם שלא יאבדו, ועתה שאינו מתפלל, ואדרבה עושה תיבה להגין על עצמו לבד, לכן ראוי הוא למות, וכל העולם כולו יהיה ניצול. וכעין מה שמצינו ששלח מרדכי לומר לאסתר "אִם הִחְרַשׁ תְּחַרְשִׁי בַּעַת הַזֹּאת רוּחַ וְהַצֵּלָה יַעֲמֹד לַיהוּדִים מִמָּקוֹם אַחֵר וְאַתָּה וּבֵית אֲבִיךָ תִּאֲבְדוּ" (אסתר ה, יד), וכמו שאמרו (תענית יא). בזמן שהציבור שרוי בצער, אל יאמר אדם אלך לביתי וכו' ושלום עלי נפשי וכו', ואם עשה כן לא יראה בנחמת ציבור. וא"כ כל שכן הכא שיכול להתפלל עליהם ולא התפלל, וכעין מה שאמרו (מכות יא). בנוגע כהן גדול דלפי שלא התפלל על הרוצחים שבדורו הרי הוא בסכנה, ולפיכך אימותיהן של כהנים גדולים מספקות לחם ומים לגולין לערי מקלט כדי שיתפללו על בניהם שלא ימותו. וזה היה כוונת אנשי דורו של נח שאמרו לו היות שאתה יכול להתפלל עבורינו ואינך מתפלל, א"כ אם יבוא המבול – עליך הוא יבוא ולא עלינו. **ע"כ**. בהמשך הוא מסביר למה לא התפלל.

הרב גור אריה צור נר"ו. אֱלֹה תוֹלְדֵת נָח נָח. יש ליתן טעם מדוע נִכְפַּל שְׁמוֹ של נח. וכן של שם: אֱלֹה תוֹלְדֵת שֵׁם שֵׁם בֶּן מֵאָת שָׁנָה (יא, י), וכן של תרח: וְאֱלֹה תוֹלְדֵת תֶּרַח תֶּרַח הוֹלִיד אֶת אַבְרָם, (יא, בד).

ובמודרש רבה (פרשה לח), מובא, אָמַר רַבִּי אֲבָא בַר כְּהֵנָא, כָּל מִי שֶׁנִּכְפַּל שְׁמוֹ יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַזֶּה וְלְעוֹלָם הַבָּא, ועוד שֵׁם שעשה תרח תשובה שנא' לאברהם וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבִיתְךָ בְּשָׁלוֹם (טו, טו).

ויש לשאול, מדוע אם כן לא נכפל שמם של אברהם יצחק ויעקב, ושאר הצדיקים בסמוך להודעת תולדותיהם..

ולעומקו של מקרא יש לומר, שכאן גילה הכתוב תוקף עבודתם וצדיקותם של אברהם יצחק ויעקב כנגד הדורות הקודמים.

שכל תוקף עבודתם של האבות הק' היה כמבואר באברהם בפר' וירא (יח, יט) כִּי יִדְעָתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת-בְּנָיו וְאֶת-בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דְרָכַי ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט. ולכן, אע"פ שבאברהם גם נכפל שמו: {בראשית כה, יט} וְאֱלֹה תוֹלְדֵת יִצְחָק בֶּן-אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת-יִצְחָק: כל מה שנכפל הוא עבור בנו, ולא עבור עצמו. ולכן משבחו הכתוב: כִּי יִדְעָתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת-בְּנָיו וְאֶת-בֵּיתוֹ אַחֲרָיו.

ואילו בנח, שם ותרח, הגם שהיו צדיקים כנ"ל, לא ציוו את תולדותיהם אחריהם. ואשר על כן נכפל שמם, שכביכול תולדותיהם ומעשיהם הטובים הם לעצמם. לכן נִכְפַּל אֱלֹה תוֹלְדֵת נָח נָח, אֱלֹה תוֹלְדֵת שֵׁם שֵׁם וְאֱלֹה תוֹלְדֵת תֶּרַח תֶּרַח. לעצמם ולא לדורותיהם. עד שקם אברהם והנחיל לו ולדורותיו.

האדמו"ר ר' ישראל אלטר מגור ז"ל.

רצון [כוונת] חז"ל היה שגם צדיק "קטן" יוכל להושיע את ישראל... סיפר הגה"ח רבי יצחק מאיר קנובלביץ ז"ל בעל מחבר ספרי "ביאורים והערות": שמעתי מפה קדשו של מרן הבית ישראל מגור זי"ע בסעודת ליל שבת קודש פרשת נח תשל"ד, כמה ימים אחרי סיום "מלחמת יום הכיפורים", על הפסוק "נח איש צדיק תמים היה בדורותיו", שכתב רש"י כי יש מרבתינו דורשין אותו לשבח ויש שדורשין אותו לגנאי אילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום, והעיר מרן זי"ע: וכי באו חז"ל למעט גדלותו של נח? ואמר בלשון קדשו: נח הציל את העולם, ורצו חז"ל לקבוע שלהביא הצלה לעולם אין צריך שיהיה צדיק דוקא כמו אברהם אבינו ע"ה. והוסיף ואמר [ובאותה שעה בערו פניו כלפידים והיה ברור למי נתכוון]: למשל כיום שישראל

צריכים ישועה, מהיכן ניקח צדיק כאברהם אבינו ע"ה? רצון [כוונת] חז"ל היה שגם צדיק "קטן" יוכל להושיע את ישראל.

האדמו"ר ר' ישראל אלטר מגור ז"ל. גם הגזל היה מממונם של אחרים ליל ש"ק פ' נח (תשכ"ד:) אמר על הא דא"י במד' לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל, והלא למה תיכף נגזר עליהם מבול הא א"י אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה וכו', אלא משום היכא דהרכוש ממונו של אדם אז מתחיל העונש בממונו, אבל כאן כתיב פי מלאה הארץ חמס, א"כ ה"י הכל ממנו של אחרים, ולכן נגזר עליהם המבול וזה כוונת המד' לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל.

מלוא העומר. ובאת אֵל תַּתְּבֶּה אֶתָּה וּבְנִיךָ וְאִשְׁתְּךָ וְנָשִׁי בְּנִיךָ אֶתָּה למה חזר ואמר "אתך", ונראה כי לא היו הפרטים כדאים להנצל זולת ע"י צירוף "אתך", והיינו זכותך. ויובן לפי מה שכתב בנזר הקודש (ב"ר מטי"ד) על מה שאמרו (תענית כא:): בסורא הוה דברתא (-מגיפה), בשיבבותיה דרב (-בשכונת רב) לא הוה דברתא, סבור מינה משום זכותיה דרב, אתחזו להו בחלמא (-נראה לאנשים בחלום), רב דנפיש זכותיה, האי מילתא זוטרא היא לרב (-זה נס קטן לפי גדלותו של רב), אלא בשביל האי גברא דמושיל מרא זבילא לקבורה (-נס זה אירע בזכות איש שגומל חסד במה שמשאיל כלי חפירה לצורך קבורה). ודייקו המפרשים (ע' מהרש"א שם), במה שאמרו "רב דנפיש זכותיה, האי מילתא זוטרא היא לרב", דהרי אם הספיק זכות רב לדבר גדול, כל שכן לדבר קטן. **א"י.** ההכנה הפשוטה היא שכדי להציל אותה שכונה, די בזכות משאיל את כלי הקבורה, אבל לולא אותו אדם – רב היה מציל את המקום.

ותירצו דמה שהצדיק מגין הוא משום שכיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין (ב"ק ס:), לכן הקב"ה חס על הצדיק שלא יתפס ח"ו, לכן אינו נותן רשות למשחית כלל, וזהו מה שהצדיק מגין. אכן לצדיקים גדולים כמו רב שאין למשחית אחיזה, דאפי' היה ניתן רשות בשכונה זו, לא היה בו כח לשלוט בצדיק גדול כמו רב, לכן לא היה לו כח להגין על השכונה, כי לא יזיק לו מה שיהיה ניתן רשות בשכונה זו, לכן רק משום האי גברא דמושיל מרא לקבורה שאין זכותו מספיק אם ניתן רשות למשחית, בזכותו ניצולו כל בני השכונה, עכ"ד. ולפ"ז יש לפרש למ"ד בדורותיו לגנאי, דלהורות נתן הכתוב במילת "אתך", דמאחר שהם "אתך", בהכרח שינצלו גם הם, שאם ניתן רשות למשחית לא יבחין, מאחר שגם הוא אין זכותו גדול כל כך לעמוד בפני המשחית.

ילקוט סופר ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים על הארץ. ויש לדקדק למה סיפר לנו הכתוב דנח היה בן שש מאות שנה בעת המבול. ונראה לפי המדרש (ילקוט תהלים א) אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בְּעֶצֶת רָשָׁעִים, "האיש" זה נח כתיב "נח איש צדיק תמים", על כן לא יקמו רשעים בְּמִשְׁפָּט זה דור המבול. וביאור הענין דאם לא היה נח ראוי להנצל כמו שאר הדור לא היה הקב"ה מביא המבול, כי א"כ היה השחתת כל מה שנברא. אמנם כיון שנשאר זרע לקיום העולם ע"י נח א"כ אינו סותר תחילת מחשבתו שבבריאה, לכן הביא המבול. וזה שאמרו "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים" זה נח, וכיון שנח נשאר א"כ יש קיום לעולם, על כן לא יקמו רשעים במשפט זה דור המבול, שהביא הקב"ה מבול על העולם. אמנם הרי כתיב "הן בקדשו לא יאמין" (איוב טו, טז) "וא"כ מנלן שנח ישאר בצדק. אמנם, כבר אמרו (יומא לח:): כיון שעברו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא ונח היה בשעת המבול בן שש מאות שנה ועבר רוב שנותיו, ושוב אינו חוטא. וזה הצעת הכתוב "ונח בן שש מאות שנה" וא"כ אין חשש שיחטא עוד, ולכן ניצול ממי המבול. וא"כ לא היה ע"י המבול ביטול הבריאה, כי ישאר קיום ע"י נח, ולכן "והמבול היה מים על הארץ".

ח כ אתוון דאוריתא. ויבן נח מזבח וגו' ויעל עלת. כתב הגר"י אנגיל (בית האוצר מערכת א' כלל ט"ז) וז"ל: ראיתי בספר ראשי בשמים להגה"צ ר' ישעיה מפראגא ז"ל עה"פ "ויבן נח מזבח וגו' ויעל עלת", דהקשה דהרי קרבן צריך להיות מן המותר לישראל כדילפינן מקרא "ממשקה ישראל" (יחזקאל מה, טו) מן המותר לישראל (מנחות ה.), ואז עדיין לא הוי "ממשקה ישראל", כיון שלא הותר לו אז עדיין לאכול בשר כדאמרו בסנהדרין (דף נט:). ותירץ, דכיון דאחרי ההקרבה מיד הותר לו אכילת בשר, לכן היה מותר להקריב, עכת"ד. והנה סברת תירוצו זה הוא מהגמרא במנחות, דאיסור שנעשה הותר באותו יום, לית ביה משום "ממשקה ישראל", משום דאין מחוסר זמן לבו ביום, וחשוב בשעת ההקרבה מיד כאילו היה היתר.

והנה קושיתו זאת בלא"ה לא קשה, ד"ממשקה ישראל" איננו מפסולי קרבנות בן נח בבמה שלהם, וא"כ מנ"ל דנח קיים תורה עד שלא ניתנה.

ואולם מאדם הראשון לכאורה יש להקשות כן שהקריב ג"כ קרבן פר שקרניו קודמות לפרסותיו (ע"ז ח.ת.), וא"כ אצלו הרי לא הותר בשר באותו יום, וגם הרי אדה"ר קיים תורה עד שלא ניתנה וכו'. ואולם באמת גוף האי קושיא ד"ממשקה ישראל" לאו קושיא היא, שהרי כתיב רק "ממשקה ישראל", וזה הא הוי שפיר "ממשקה ישראל", שהרי כשתהיה האומה הישראלית, יהיה מותר להם, וזה פשוט⁸. א"ה. גם הבל הקריב קרבנות צאן אע"פ שנאסר עליו לאוכלם.

ודע דבפירוש ידי משה (בראשית רבה פ' ט"ז) כתב, דבשר קדשים היה מותר גם לאדם הראשון, ע"ש. ולפי דבריו לא קשה קושית הראשי בשמים, דכיון דהיו מותרין בבשר קדשים, א"כ שפיר הוי "ממשקה ישראל", כמו שהיו קדשים דמדבר נחשבים ממשקה ישראל, ואעפ"י שבשר תאווה היה אסור להם.

ט ד אַךְ בְּשֶׁר בְּנִפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכְלוּ מִכָּאן אִיסוּר אֶבֶר מִן הַחַי וְחַיִּיב שְׁחִיטָה. אבני נזר. שחיטה הוא היתר נמשך, ולא היתר נפסק. אמרו בחולין (דף סז:) דרני דבישרא אסירי, תולעים שנמצאים בבשר הבהמה אסורים. ופסק הרמב"ם (פ"ב מאכלות אסורות ה"ז) דתולעים אסורים אף אם התליעו אחר שחיטת הבהמה. וביאר המגיד משנה שם וז"ל: לפי שבשר הבהמה אינה מותרת אלא בשחיטה וכל דבר חי שיצא ממנה אפילו לאחר מיתה אסור כיון שאי אפשר לו בשחיטה אבל הדגים אינם צריכים שחיטה וכל דבר הגדל ממנו [כגון תולעים] בהתר הוא גדל [כל זמן שלא פירשו] וכמו תולעת הפירות. עכ"ל.

וביאר האבני נזר (או"ח סימן תפ"ג אות ד'), דבהמה אף אחר שחיטה אינו נעשה היתר גמור כאוכל דעלמא, רק עדיין צריך להיתר השחיטה, אלא דשחיטה הוא "היתר נמשך", ולכן התולעים שאין להם היתר של השחיטה, אסורין. משא"כ בדגים שאין צריך שחיטה כלל, הוי גדל בהיתר. לשון האבני-נזר. לשיטת הרמב"ם פרק ב' מהלכות מאכלות אסורות [ה"ז] דהא

⁸ וע' בילקוט הגרשוני (אות א' אדם הראשון) שכתב, דהקושיא אין לה יסוד כלל, דממה נפשך אם באנו לאסור ההקרבה משום שעתידיה תורה לומר "ממשקה ישראל", א"כ זיל ג"כ בתר העתידי שעתידיה תורה להתיר הבשר לישראל, עכ"ד. והגר"י אנגיל לא נחית לסברא זו, אלא כתב דגם עכשיו קודם מתן תורה הרי זה "ממשקה ישראל", דלאומה הישראלית מעולם לא נאסר, רק אז עדיין לא היה האומה הישראלית] אך יש לפקפק בזה, דהנה בגוף הפסול של "משקה ישראל", חקרו האחרונים אם האיסור לישראל סבה הוא לפסול הדבר לגבוה, דהפסול לגבוה מסתעף מחמת שנאסר להדיוט. או דהאיסור לישראל אינו אלא סימן דפסול נמי לגבוה, דהתורה לימדה לנו מהא דכתיב "ממשקה ישראל" דכשם שאסרה להדיוט כן פסלה לגבוה. ורק אם אמרינן דהאיסור לישראל הוא סימן דפסול נמי לגבוה, אז יש לתרץ בדברי הילקוט הגרשוני, דכאן ליכא סימן דפסול לגבוה, כיון דגם לישראל עתידיה תורה להתיר. אבל אם אמרינן דהאיסור לישראל סבה הוא לפסול הדבר לגבוה, א"כ מאי בכך דלעתידי עתידיה תורה להתיר הבשר, הרי בזמן שהקריב אדם הראשון הקרבן היה הבשר אסור, ואדם הראשון קיים התורה קודם שניתנה, ובאותו הזמן שהבשר היה אסור, היה סבה לפסול הדבר לגבוה.

אבל לפי הגר"י אנגיל א"ש, דאין זה בכלל דבר האסור לישראל, דלאומה הישראלית מעולם לא נאסר, רק אז בימי אדם הראשון עדיין לא היה האומה הישראלית.

דאמרינן בחולין תולעים דרני דבישראל אסירי. היינו אף שהתלעו אחר שחיטה עיין שם היטב ובגמרא הטעם הני דלא מהני בהו שחיטה באיסוריהו קיימי. ועל כרחין לומר דמצות שחיטה הנעשה בבשר מתירתו תמיד. והני דלא מהני בהו שחיטה חזרו לאיסורן. דאי מאחר שנשחטה הוא כאוכל דעלמא שלא נאסר מעולם. מה חילוק יש בין בשר לכוור. עכ"ל⁹.

א"ה. הדברים מחודשים מאוד, ונראים על דרך הפלפול. גם דברי הצפנת-פענח המובאים בהערה. וכמדומה שמעתי כבידחותא, שהרב יוסף רוזין ז"ל בעל צפנת-פענח הידוע בכינוי 'הרוגטשובר' חידש על דרך זו, שגם קידושי אשה הם בדרך זו שמעשה הקידושין (נתינת הטבעת לכלה) מתמשך לכל אורך חיי הנישואין... ומוסיפים שהרב חיים סולובייציק ז"ל כששמע את זה, אמר לו 'מזל טוב!', כאילו נשא אשה זה עתה, והרוגטשובר ענה לו שגם ה'מזל-טוב' שנאמר בחתונה מתמשך...

כאן החידוש הוא שהשחיטה מתירה את הבשר לאכילה, כי לפני כן היה איסור אבר מן החי, ולולא השחיטה הבהמה או העוף היו נאסרים במותם באיסור נבלה. היתר השחיטה מתמשך, ותולעים שנתהו אחר השחיטה לא הותרו, כי בתולעים לא נאמר דין שחיטה; מה שאין כן בדגים שאין בהם שחיטה, אין בהם היתר נמשך, ולכן תולעים שנתהו בהם ולא באו מבחוץ – מותרים.

ט יג דפי פרשת השבוע בר-אילן נח פג

המבט ההלכתי המגוון על הקשת שבענן

אליעזר דניאל יסלזון י"ר הנהלת המכון הגבוה לתורה באוניברסיטת בר אילן

א. הקשת כתופעת טבע המחייבת לברך ברכת הודאה

בימי החורף בעת סופות הגשמים, אנו נוהגים לברך על הברקים, על הרעמים ועל הקשת הנראית בענן.

הברכות האלה ניתקנו על ידי חכמים כחלק מברכות ההודאה שאנו מצווים לברך כשאנו רואים תופעות טבע חריגות¹⁰. ואכן, כבר הרמב"ם כלל את ברכת הקשת יחד עם הברכות על ראיית איתני הטבע הקבועים (כמו הרים, מדבר וימים), ויחד עם הברכות על התופעות המתחדשות מעת לעת (כמו ברכת הלבנה בחידושה). וכך כתב בהלכות ברכות (פרק י הלכה טז): *הוואה קשת בענן מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו*.

ב. הקשת כתופעת טבע מיוחדת

מסתבר שהתייחסות חכמים לקשת ולראייתה הייתה שונה מהתייחסותם לראיית איתני הטבע האחרים. בעקבות ייעודי הקשת כפי שהם מוזכרים בספר בראשית ובספר יחזקאל, פיתחו החכמים גישה הלכתית מיוחדת אל הקשת ואל ראייתה, המבדילה בינה לבין ראיית תופעות טבע אחרות. גישתם המיוחדת התפתחה מתקנה לתקנה ומאבחנה לאבחנה, כפי שנשתדל לפרט בהמשך.

ג. איזכורה של הקשת בספר יחזקאל

בפרק הראשון יחזקאל מתאר את מעשה המרכבה. הוא מסיים את התיאור בהשוואת מראה דמות כבוד ה' למראה הקשת בענן. ראיית הקשת דומה לגילוי השכינה, ולכן הנביא נופל על פניו וממתין לדיבורו של ה': *"כִּמְרֹאֶה חֲקֵשֶׁת אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּעֵנָן בְּיוֹם הַגֹּשֶׁם כִּן מְרֹאֶה הַנֶּגֶה קִיבִּי הוּא מְרֹאֶה דְמוּת כְּבוֹד יי וְאֶרְאָה וְאֶפְלֵ עַל פְּנֵי וְאֶשְׁמַע קוֹל מְדַבֵּר (פס' כח) "*.

תקנה ראשונה – השתחויה. אזכורה של הקשת כמבטאת את מראה דמות כבוד ה' במעשה מרכבה גרמה לרבי יהושע בן לוי לראות את התגלות הקשת הרגילה כהשראת שכינה

⁹ וכ"כ בצפנת פענח (תניינא הלכות יסודי התורה פ"ה ה"ו) וז"ל: *"ס"ל לרבינו דשחיטה ההיתר שבה הוא נמשך, ולכך ס"ל בהלכות מאכלות אסורות דתלעים שנעשו מבשר בהמה לאחר שחיטה אסורים וכו', והגדר דהשחיטה לא הוה היתר נפסק, רק גדר נמשך, עכ"ל*. וכ"כ בהלכה ו' שם, וז"ל: *"דשחיטה לא רק סילוק האיסור רק היתר נמשך וכו', ולכך דרנא דבישראל אסורים, עכ"ל*. וע' בשו"ת זרע אברהם (לופטביר, סימן ב' אות י"ג).

¹⁰ החובה להרבות ולברך מאה ברכות בכל יום נובעת מרצונם של חכמים לחייב אותנו להפסיק את שגרת חיינו על ידי ברכות לשבח של הבורא. על ידי כך אנו מחויבים להפנים פעמים רבות בכל יום שחינו מתנהלים בפני הבורא ושלעובדו אנו מחויבים. ראו על כך את מאמרי בדף **שבועי** לפרשת עקב תשע"ט (מס' 1332).

של ממש.¹¹ לדעתו, על הרואה את הקשת לחקות את שעשה יחזקאל, וליפול על פניו. וכך שנינו בברכות נט ע"א: "ואמר רבי אלכסנדר אמר רבי יהושע בן לוי: **הרואה את הקשת בענן צריך שיפול על פניו, שנאמר: "כְּמֵרָאָה הַקֶּשֶׁת אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּעָנָן בַּיּוֹם הַגָּשָׁם כֵּן מֵרָאָה הַנֶּהָרָה סָבִיב הוּא מֵרָאָה דְּמוֹת כְּבוֹד ה' וְאֶרְאָה וְאֶפְלַע עַל פְּנֵי וְאֶשְׁמַע קוֹל מְדַבֵּר" (יח' א:כח).**

תקנה שנייה – ברכה. חבריו של רבי יהושע בן לוי בארץ ישראל ביקרו את גישתו, מתוך שחששו שהמשתחויה לקשת נראה כמי שעובד את הקשת עצמה. הם אסרו להשתחויה לקשת, ותקנו להסתפק בברכה על ראייתה. וכך נכתב בהמשך הגמרא: "לִיִּטִּי עֲלֶיהָ בְּמַעֲרָבָא, מִשּׁוּם דְּמַחֲזִי כְּמֵאֵן דְּסַגִּיד לְקִשְׁתָּא (פסלו את המנהג בא"י מחשש שההשתחויה תיחשב כסגידה לקשת עצמה). **אבל ברוכי ודאי מברך. מאי מברך... אמר רב פפא... ברוך זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו.**

תקנה שלישית – איסור הסתכלות. כאמור, מי שרואה את הקשת מתחייב בברכה עליה. אך אם הקשת נחשבת כגילויי שכינה, יש בהסתכלות בה משום זלזול, שהרי עוד מימי משה במעמד הסנה אנו מורגלים להסתיר את פנינו בעת התגלות השכינה.¹² לכן קבעו חכמים לברך על הקשת מבלי להביט בה בעיון ובצורה ממושכת. וכך למד רבי אבא מדברי המשנה במסכת חגיגה (יא ע"א):

כל המסתכל בארבעה דברים ראוי לו כאילו לא בא לעולם.....**וכל שלא חס על כבוד קונו - ראוי לו שלא בא לעולם...** (טז ע"א), **מאי היא? רבי אבא אמר: זה המסתכל בקשת, דכתיב: כמראה הקשת... כן מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד ה'.**

בדומה לכך נאמר בהמשך הסוגיה: "דרש רבי יהודה ברבי נחמני, מתורגמניה דריש לקיש: כל המסתכל בשלושה דברים עיניו כהות: בקשת, ובנשיא, ובכהנים".¹³

סיכום ההלכה בפוסקים. שלוש התקנות העוקבות, המתבססות על ראיית הקשת כגילויי שכינה, סוכמו בספר ערוך השולחן (א"ח רכ"ט), שכדרכו סיכם את ההלכה עם אזכור כל מהלכי הגמרא הקשורים. וכתב:

ואמרו חז"ל שאסור להסתכל הרבה בקשת. ורק ראייה בעלמא מותר ולא הסתכלות יתירה. ועל זה אמרו כל שלא חס על כבוד קונו ראוי לו שלא בא לעולם (רפ"ב דחגיגה), דכתיב כמראה הקשת דמות כבוד ה'. ואסור ליפול על פניו כשרואה הקשת משום דנראה כמשתחויה לקשת (ברכות נט ע"א). והמסתכל בקשת עיניו כהות (שם).

ד. אזכורה של הקשת בספר בראשית

הקשת מוזכרת בפרשת נח, לאחר המבול, כאות לכך שלא יהיה עוד מבול על הארץ: "אֵת קִשְׁתִּי נֹתַתִּי בְּעָנָן וְהָיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ. וְהָיְתָה בְּעָנָן עָנָן עַל הָאָרֶץ וְנִרְאָתָה הַקֶּשֶׁת בְּעָנָן. וְזָכַרְתִּי אֵת בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה כָּכָל בָּשָׂר וְלֹא יְהִי עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל לְשַׁחֵת כָּל בָּשָׂר".

מה עלינו ללמוד מראיית הקשת על פי תיאורה בפרשת נח? בהקשר זה נמצאו שתי אבחנות משלימות:

אבחנה ראשונה – הקשת לא התגלתה בדורות של צדיקים. בירושלמי הגמרא מבהירה שבדורותיהם של צדיקים לא הייתה הקשת מתגלית. מכאן ניתן להסיק שהופעת הקשת מקטרגת על בני הדור. הופעת הקשת מלמדת שהדור הנוכחי ממשיך להתקיים רק בגלל הבטחת הקב"ה, ולא בגלל צדקת מעשיו.¹⁴

כדברים האלה מצינו גם בפירושו של רש"י לבר' ט:יב: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֹאת אוֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר אֲתֶכֶם לְדֹרֹת עוֹלָם". רש"י: "לדור עולם – נכתב חסר, שיש דורות שלא הוצרכו לאות, לפי שצדיקים גמורים היו, כמו דורו של חזקיהו מלך יהודה, ודורו של רבי שמעון בן יוחאי".

¹¹ ייתכן גם ששתי תכונות פיזיות מיוחדות של הקשת טפחו את ראייתה על ידי חכמים כגילויי שכינה 1. הקשת היא תופעה מתחדשת מעת לעת, אך בניגוד לתופעות מתחדשות אחרות כמו הברקים והרעמים, הקשת מתגלית ונשארת בענן דקות ארוכות עד חלוף הסערה, ומאפשרת להתבונן בה כראוי. 2. הקשת מושכת את העין ואת הלב. היא ססגונית ביותר, וצורתה סוככת על היקום הנצרך לגשמים.

¹² כך למדנו בפרשת שמות (י:ג): "וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהִי אֲבִיךָ אֱלֹהֵי אֲבִרְהָם אֱלֹהֵי אֲבִרְהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב וַיִּסְתֵּר מִשְׁחָה פָנָיו כִּי יֵרָא מִהִבֵּית אֵל הָאֱלֹהִים".

¹³ נראה שהמכנה המשותף לשלושת האובייקטים שאין להסתכל בהם הוא גילויי השכינה הקשור בהם. הקשת כפי שנכתב ביחזקאל. נשיא ישראל, מתוך שנמשח בשמו של הקב"ה שכינה שורה עליו. הכהנים, שנשאו ידיהם במקדש והזכירו את השם המפורש בברכתם.

¹⁴ וכך מצינו בירושלמי ברכות פ"ט ה"ב: "כל ימיו של רבי שמעון בן יוחאי לא נראתה הקשת בענן".

אבחנה שנייה – המסתכל בקשת ומראה לאחר נחשב כמוציא דיבה. על בסיס ראית הקשת כתופעה של קטרוג, התפתחה בקרב הפוסקים האחרונים סיבה נוספת לאיסור על הסתכלות בקשת. אין מדובר באיסור הנובע מהחשש להביט בהתגלות השכינה, אלא איסור הנובע מחשש לקטרוג ולהפצת שמועה רעה. הדברים הובאו בחיי אדם ספרו של הרב אברהם דנציג בכלל ס"ג סעיף ד': "ואסור להסתכל בו (בקשת) ביותר. ומצאתי בספר אחד שמו נעלם ממני, שאין להגיד לחברו שיש קשת, מטעם מוציא דיבה".¹⁵

ה. הקשת בהסתכלות אחרת

שתי ההתייחסויות הקודמות להופעת הקשת התבססו על אזכורה בספר בראשית ובספר יחזקאל. ראית הקשת כגילוי שכינה וראיתיה כמזכירת עוון הביאו לאיסור להביט בה, כפי שאכן נפסק בשו"ע, וכפי שפסקו רוב הפוסקים האחרונים.

מסתבר שכבר חלק מהפוסקים הראשונים הסתייגו לחלוטין מגישה זו. רבי יוסף בכור שור רבי יוסף בכור שור מבעלי התוספות, צרפת לפני 900 שנה, מראשוני הפרשנים על דרך הפשט, רואה גם הוא את הקשת כגילוי שכינה, אך בשונה מהאוסרים להביט בה הוא מחייב לשמוח בראיתיה, שהרי הקב"ה לא היה מגלה שכינתו למי שחייבים בדינם. ואלה דבריו:

"אֵת קִשְׁתִּי נָתַתִּי בְּעֵינֶיךָ, לִפִּי שֶׁהֵם יִרְאוּ וְחֹרְדִּים שִׁוְשַׁחְתּוּ, וְנָתַן לָהֶם אוֹת שֶׁלֹּא יִכְלוּ עוֹד, כִּמוֹ שֶׁעָשָׂה לְקִין שֶׁהָיָה יֵרָא שְׁמָא יִהְיֶה וְנָתַן לוֹ אוֹת... וְכֵן כָּאֵן שֶׁהָיוּ יִרְאוּ נָתַן לָהֶם אוֹת 'אֵת קִשְׁתִּי' הוּא אוֹת גָּדוֹל, כִּי הַקִּשְׁתַּת דְּמוּת כְּבוֹד ה'... וְכִשְׁהַגְשָׁמִים מִתְרַבִּים אֲנִי מְבִיא לִפְנֵיהֶם דְּמוּת-כְּבוֹד, שֶׁתִּקְבְּלוּ פָנֵי הַשְּׁכִינָה, וְאִם דַּעְתּוֹ לְהַשְׁחִיתָם לֹא הִיָּיתִי מְרֹאֵה כְּבוֹדִי לָכֵן, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ מֶלֶךְ לְבֹא בֵּין שׁוֹנְאִיו (בעת) שֶׁהֵם נִזְוָפִים מִמֶּנּוּ.

נראה שאף הרמב"ם סבר כך, שהרי כפי שראינו לעיל אין הוא מתייחס כלל לאיסור להביט בקשת.

גישתם של הבכור שור ושל הרמב"ם התקבלה גם על דעתם של חלק מהפוסקים האחרונים. אולי הבולט שבהם הוא הרב משה כלפון [צ"ל כלפון משה!] הכהן, בספרו "ביכורי כהן".¹⁶ הרב כלפון מודע להלכה כפי שהיא מופיעה בשו"ע ואצל רוב הפוסקים האחרונים, שלפיה אין ראוי להביט בקשת, אך הוא מסתייג בפירוש מדעות אלה. לדעתו יש לשמוח בראית הקשת, ולהראותה גם לאחרים כדי שישתתפו בשמחה:

המנהג פשוט פה דכל מי שרואה הקשת אומר לחברו או לחבריו לברך על זה. ומה שכתוב (בספר כף החיים ובספר שו"ע) דאין להגיד לחברו שיש קשת משום מוציא דיבה, לע"ד אינו נראה. דאדרבא אנחנו שמחים ונותנים תודה וברכה לה' אשר בחסדו כרת הברית הזאת שלא להשחית את עולמו עוד. וכן נראה דעת רבותינו בגמרא ובפוסקים ודעת הראשונים שתיקנו ברכה זו. ועוד דאדרבא טפי עדיף להגיד לזולתו כדי שכל אחד הרואה ואחד השומע ישימו לב לשוב אל ה'. כי בראותם כזאת יכירו וידעו כי העולם כולו במצב קשה ונורא, לולי רחמי וחסדיו ברוך הוא. לכן לענ"ד יפה נהגו פה להגיד. נראה שזו גישה הלכתית-חינוכית המתאימה יותר לדורות שלנו, ונראה שלכן סוכמה הסוגיה בדרך דומה גם בהלכות ברכת הקשת בספר "פניני הלכה" של הרב אליעזר מלמד (הלכות ברכות, פרק טו הלכה ז). לאחר שציטט את דעתו האוסרת של השו"ע כתב: "ויש אומרים להיפך, שאדרבה נכון לומר לחברו שיראה את הקשת, כי לכן נועדה, להזכיר לבני האדם שבזכות הברית - ה' מקיים את העולם ויתעוררו לתשובה, וכך נוהגים".

מצינו אם כן קשת ססגונית אחת, המעוררת שלוש גישות הלכתיות שונות למי שרואה אותה ומתחייב לברך עליה.

יא א זרע שמשון. ויהי כל הארץ שפה אֶחָת וְדְבָרִים אֶחָדִים. במדרש (ב"ר לח:ו) אמרו דברים חדים על ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד (דברים ו, ד), ועל אֶחָד הָיָה אֲבִרְהָם (יחזקאל לג, כד) בארץ, אמרו אברהם פרדה עקרה ואינו מוליד, ועל ה' אמרו לא כל הימנו שיבור לו את העליונים, ע"כ. משמע דיש שייכות לב' הדברים הללו שאמרו, וצריך להבין השייכות. ויש לפרש עפ"י מה שאמרו

¹⁵ בעל חיי אדם מתייחס למי שמתאבד את הקשת לאחר כאל מי שמפיץ שמועה רעה, שעליו נדרשו דברי הפסוק ממשלי (י: יח): "מִכְסֵּה שִׁנְאָה שִׁפְתֵּי שָׂקָר וּמוֹצֵא דִבָּה הוּא כְּסִיל", והובאו הדברים בקשר להפצת שמועה על מת גם בשו"ע י"ד סימן ת"ב.

¹⁶ הרב משה כלפון הכהן [תרלד-תשי"ן] היה רבה הראשי של ג'רבה. ספרו החשוב הוא **ביכורי כהן** - אנציקלופדיה של כל מנהגי ג'רבה על פי סדר הא"ב. הקטע על הקשת מובא בחלק א"ח באות ק'.

(סנהדרין קט.) בענין העון של הדור הזה, דנחלקו לג' כתות, אחת אומרת נעלה, ואחת אומרת נעלה ונעשה מלחמה וכו', זו שאומרת נעלה ונעשה מלחמה, נעשו קופים ורוחות שדים ולילין. ויש לדקדק מה המדה כנגד מדה דמפני שאמרו נעלה ונעשה מלחמה, היינו דרצו להביא עליהם שפע ונראה, דעיקר כוונתם במה שאמרו נעלה ונעשה מלחמה, היינו דרצו להביא עליהם שפע וטובה ע"י כישוף והיינו בכח עצמם זאפי שלא ברצון הקב"ה, וכמו שאמרו (חולין ז): אמר ר' יוחנן למה נקראו שמם כשפים, שמכחישין פמליא של מעלה.

והיינו שיש כח ביד המכשפים לעשות אפי' כנגד רצון של מעלה. אולם בהמשך הגמ' מבואר שפעם אחת רצתה מכשפה לעשות כישוף כנגד ר' חנינא, ואמר לה ר' חנינא שהיא לא תצליח בכשפיה, שהרי "אין עוד מלבדו" (דברים ד, לה). והיינו שלרבי חנינא היו הרבה זכויות, לכן נמנע ממנה להזיק אותו. הרי דאף שנתן הקב"ה כח ביד המכשפים, מ"מ ברצונו נוטל מהם את כוחותיהם.

ובזה מתבאר היטב דברי המדרש, שאכן היה כוונה אחת בב' הדברים שהיו אומרים, דמה שאמרו דברים חדים על הקב"ה דלא כל הימנו לבור את העליונים, היינו שאמרו שאין השפע תלוי בידו של הקב"ה, וגם הם יכולים להוריד מן השמים שפע מבלי רצונו ית', ועל דבר זה היו מביאים ראיה מאברהם, שאף שהיה צדיק והיו לו הרבה זכויות, עם כל זה נשאר כפרידה עקרה ולא הוליד, וכביכול לא היה כח ביד ה' להושיעו, וא"כ כל שכן שלא יוכל השי"ת להכחיש את הכשפים. ולא היו מאמינים שבזמן שאין רצונו של הקב"ה בכך, ימנע מהם את כוחם, וכדכתיב "אין עוד מלבדו" ולכך נעשו מדה כנגד מדה שנעשו שדים וקופים, ברואים שאינם מושלמים, שאינם לא אנשים ולא חיות, לרמוז שאפילו להשלים עצמם אינם יכולים, כל שכן שלא יוכלו להכריח להביא עליהם שפע ברכות. ע"כ זרע שמשון.

יא כח בן לאשרי. וימת ה' וברש"י שהשליכוהו לכבשן האש ונשרף. ולכא' קשה דבשלמא אברהם אבינו שהיה חוקר גדול ושני כליותיו היו נובעות תורה (ע' בראשית רבה פס"א א), ועלה במדריגה גבוהה כל כך שזכה לגילוי אלקות, לכן הבין שפיר שכדאי למסור נפשו על קידוש ה'. משא"כ הרן שלא בא אפילו לקרסולי אברהם אבינו, ואך ע"י ראותו מופת חותך של כח אלקי שהציל את אברם האמין בה', וא"כ מפני מה מגיע לו שישרף, ולמה לא ניצול כאברם אחיו שהביאו לידי אמונה זו.

ויש לומר לפי מה שכתב בספר הק' מגיד מישרים (בראשית דף ו.), שהמגיד הבטיח לבית יוסף שיזכה להשרף על קידוש ה', ע"ש. הראת לדעת דזה זכיה גדולה לבן אדם שיזכה לעלות לקרבן ריח ניחוח לה', וכמבואר בתוס' (מנחות קי. ד"ה מיכאל), דמלאך מיכאל מקריב נשמות הצדיקים במזבח של מעלה, בפרט הנשרף על קידוש ה' דגם גופו נזדכך ועולה לריח ניחוח. וכ"כ המפרשים על רש"י (בראשית כג ב:) ששמעה שרה שהעלו את יצחק בנה להקריבו על המזבח וכמעט שלא נשחט ופרחה נשמתה, ותמהו המפרשים דרש"י היה צריך לומר "וכמעט שנשחט", דזה היה הפחד שלה שבנה יחידה נשחט, ומדוע כתב רש"י "וכמעט שלא נשחט". אלא דכוונת רש"י דאדרבה, דפחדה היה על מה שלא נשחט, דסברה אולי אינה זכאית שיעלה בנה לנחת רוח, אבל אם היתה שומעת שנשחט לקרבן לפני ה', לא היתה פורחת נשמתה כנ"ל.

וזהו מה שדרשו רבותינו ז"ל (סנהדרין יט.) עה"פ "כֹּה אָמַר ה' אֶל בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם (ישעיהו כט, כב)", לא ניצל אברהם מכבשן האש אלא בשביל יעקב. ותמוה דאברהם אבינו זכותו בעצמו היה מספיק להצילו. אך לפי דברינו מובן, דאדרבה, הזכות הוא שכן ישרף על קידוש ה', דמי שלא נשרף מורה שיש בו איזה פגם. וכן פירש"י בפרשת קרח (טז:טז) שאמר משה רבינו על קרח ועדתו יודע אני שיש להם חלק בתמידי צבור, אף חלקם תניחיהו האש ולא תשרפנו, א"כ היה לו לאברהם אבינו לישרף, אבל כדי שיצא ממנו יעקב לא נתמלא רצונו ולא נשרף.

ואולי יפורש ברעיון זה הפסוק "אתה הוא ה' האלקים אשר בחרת באברהם (עזרא נחמיה ט, יז)", וקשה דאם בחר בו מדוע לא קיבל קרבנו בכבשן האש כדמצינו בהבל שהתנהג כראוי וקיבל ה' קרבנו, ושל קין לא קיבל. על זה אמר הכתוב "ושמת שמו אברהם", שיהיה אב לאומה הישראלית, וא"כ צריך יעקב לצאת ממנו, ובהכרח לכך נשאר.

הפטרת נח

הרב גור-אריה צור נר"ו. להפטרת נח

לפשוטן של דברים נקשרה ההפטרה לפרשה ע"י הפסוק (ישעיהו נד, ט) 'כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ' (ישעיהו נד, ט) וגו'.

ולעומקו של מקרא, יקשור תחילת ההפטרה לסיום הפרשה. שנאמר ותהי שרי עקרה אין לה ולד (יא, ל') ותחילת ההפטרה היא רני עקרה לא ילדה פצחי רנה וצחלי וגו'. וזה שמובא במדרש רבה, אמר רבי לוי בכל מקום שנאמר אין לה, הוה לה. נכלומר בסופה היה לה. ותהי שרי עקרה אין לה ולד, [ובסופה] הוה לה, וה' פקד את שרה (בראשית כא, א). זה שנאמר רני עקרה לא ילדה פצחי רנה וצחלי וגו'.

ומסיים המדרש, ציון היא דרש אין לה (ירמיהו ל, יז), והוה לה ובא לציון גואל, (ישעיה נד, א) רני עקרה לא ילדה פצחי רנה וצחלי לא-חלה כי-רבים בני-שוממה מבני בעולה. אמר ה'. קרא הדרות מראש (ישעיהו מא, ד).

וכאומרו: ההתעוררות של אברהם ושרה ללכת ארצה כנען עם ציווי ה', ממנה תוצאות חיים על ידי קורא הדורות מראש לעורר דרישת ציון וירושלים עת והוה לה, ובא לציון גואל, בב"א.

מן לחכם ויחכם-עוד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע ונשמר באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע ונשמר באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

מאמרנו מופיע ונשמר באתר גליונות <http://jewishoffice.co.il>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשים (בחנם)

לקבלת דוא"ל בעושר לשוניים

כתובת: info@maanelashon.org

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ☺